

Gaál György

KÖVETKEZTETÉSEK A TÖRTÉNELEMTANÁROK ELSŐ JUGOSZLÁV MÓDSZERTANI SYMPOSIONÁRÓL

Hogy Újvidéken tartották meg a jugoszláv történelemoktatók első módszertani symposionát az közvéleményünk előtt nagyon is jól ismert dolog, mert a sajtó, rádió és televízió a symposion előtt és utána is szokatlanul, legalábbis a történészek akciói iránt szokatlanul nagy érdeklődéssel követte mindazt, ami ezzel az értekezlettel kapcsolatban volt. Kevesen tudják viszont, hogy miért pont Újvidéken, és miért csak most, felszabadulásunk több mint negyed százada után, került sor az első ilyen országos értekezletre. Előjáróban is erre a két kérdésre igyekszünk választ nyújtani.

A Jugoszláv Történelmi Társaság már két éve intenzív előkészületeket végzett egy ilyen értekezlet megtartása céljából. A program körül komolyabb viták nem is alakultak ki. Nem akadt sem megfelelő pénzelője, sem szállásadója ennek az értekezletnek, mert a központi pénzelési rendszer felszámolásával a Jugoszláv Történelmi Társulat kasszája jóformán kiürült, ilyen akciót pénzelni nem tudott, csak erkölcsileg támogatni, viszont a köztársasági Történelmi Társaságok vagy nem rendelkeztek megfelelő anyagi eszközökkel, vagy nem találták saját székhelyeiket alkalmasnak arra, hogy egy ilyen rendezvény szállásadói legyenek. Ha a Vajdasági Történelmi Társaság 1971 októberében, a belgrádi értekezleten nem vállalta volna magára a szervezés gondjait, a történelemtanárok első jugoszláv módszertani értekezletére az idén sem került volna sor. És ki tudja, mikor került volna egyáltalán rá sor.

Most, hogy a symposion lezárult, és a szervező bizottság megkönnyebbülve szabadult meg az óriási gondtól, vált csak igazán nyilvánvalóvá, hogy milyen nagy kockázatot vállalt magára. Ha a Vajdasági Történelmi Társaság vezetősége nem mutatott volna kellő erélyt és kitartást ez iránt az akció iránt, aminek nagy jelentőségét ma már mindenki elismeri, az akció iránt tanúsított pénzügyi meg nem értés elgáncsolt volna minket. Még szerencse, hogy Đorđija Popović, a Vajdasági oktatásügyi, és művelődésügyi titkár, a legmesszebbmenő támogatását biztosította ennek az akciónak, és hogy két nappal az értekezlet megnyitása előtt, írásbelileg megkaptuk a határozatot, hogy az első jugoszláv történelemtanítási symposion számára a Vajdasági Végrehajtó Tanács 15000 dinárt biztosít a szervező bizottságnak.

Az iskolák, és az érdekelt intézetek sem könnyítették meg munkánkat. A találkoztót részben önköltségi alapon terveztük, mert az iskoláknak, tanügyi intézeteknek, egyetemeknek stb., a symposionon résztvevő tagjaik után 100

dinárt kellett volna részvételi díjként befizetni. Ötszáz résztvevőre, vagy esetleg még annál is többre számítottunk, mint maximális részvételre, de a tanév végéig, a jelentkezők száma még a százat sem érte el. Az egész országból!!! Egy-egy köztársaságból alig húszan, vagy tizen jelentkeztek, Újvidékről még annyian sem, és Vajdaságból alig húszan. Sok helyen az iskolák igazgatói, takarékoskodás örve alatt, iróasztalfiókjukba süllyesztették a symposionra felhívó leveleket, vagy pedig úgy határoztak, hogy nem küldenek senkit az értekezletre, mert ezzel a tanév munkanapjai szenvednek kárt, vagy pedig úgy gondolták, hogy az értekezletre elküldik tanáraikat, csak éppen nem vállalnak részt a költségek fedezésében. És ez volt a szervező bizottság második nagy gondja, szinte áthidalhatatlannak tűnő nehézsége. Ekkor már, szemben a sok nehézséggel, és meg nem értéssel arra is gondoltunk hogy az értekezletet elnapoljuk. Jó hogy ez nem tettük, és ma már mindenki elismerését fejezi ki ezért, még azok is, akik a részvételi díj befizetése nélkül ülték végig az értekezletet, éppúgy, mint azok, akik annak idején nem szavazták meg a pénzügyi támogatást. Jó lenne mindebből levonni a tapasztalatot, és elasztikusabb politikát folytatni nem csak a Történelmi Társaság iránt, hanem általában a társaságok iránt, nehogy ma-holnap jónak induló, hasznos és értékes akciók bukjanak meg a meg nem értés és a megkövesedett magatartás miatt.

A symposion értékéről, hasznosságáról már elhangzottak az egybehangzó vélemények. Az már régóta jelentkező követelménynek tett eleget; színvonalas, értékes és alapos beszámolóival felmérte a jugoszláv történelemtanítási pozitív és negatív eredményeit, és olyan tribünt biztosított a jugoszláv előadóknak, amelyen kicserélhették véleményüket, kölcsönösen jobban megismerhették egymás gyakorlatát, és ezzel a jugoszláv közösségi tudat ápolásához is hozzájárult. Hogy ez a symposion a legnagyobb mértékben a tolerancia, a mások iránti érdeklődés és megértés szellemében folyt le, és hogy ez így volt ezt mindenki elismerte. Ez volt talán az első jugoszláv történelemtanítási symposion legfontosabb eredménye, mert ebből a légkörből, ebből a szellemből fakadt aztán az az egyhangúan elfogadott határozat is, hogy az ilyen találkozókkal továbbra is gazdagítani kell társadalmi életünket, és tanításunkat, hogy azoknak hagyományossá kell válniok, azzal, hogy időközönként más-más köztársaságban, illetve tartományban kell megtartani a találkozókat. A következő, sorban második, történelemtanítási módszertani symposionra 1973-ban kerül sor Herceg Noviban, a Történészek Hatodik Kongresszusán, és a Crna Gora-i Történelmi Társaság lesz a szervezője. Sok sikert, nagyobb társadalmi megértést és kevesebb pénzbeli gondot kívánunk nekik. Talán a mi keserves tapasztalatunkból valamit ők is tanulnak, és mások is, akikől egy ilyen rendezvény sikere függ.

A symposionon elhangzott tizenegy előadás anyagát két csoportba oszthatnánk. Az első csoportba azok az előadások sorolhatók, amelyek a tantárgy elvi, szervezési és koncepciós kérdéseivel foglalkoztak. Itt elsősorban a bevezető előadásokat kell kiemelnünk. Azt, amit a történelemről, annak fontosságáról és szerepéről a szocialista nevelés terén elmondtak, a hallgatóság nagy megértéssel és tetszéssel fogadta, annál is inkább, mert világosan állást foglaltak a vulgáris ideologizálás, a kvázi marxista történelemoktatás ellen. Ráműtettek a két alapvető hibára, amely történelemoktatásunkban jelentkezik akkor, amikor az előadó egyekszik, de nem tudja kellőképpen alkalmazni a történelmi materializmust a tanítás menetében.

„Először, egyesek nem értik, hogy a történelmi fejlődés törvényei nem a mechanikus esetlegesség törvényei, és hogy a történelmi fejlődés sohasem

egyirányú, vagyis hogy egyazon társadalmi feltételek között különféle történelmi megmozdulások lehetségesek. Némely eseményekre és bizonyos társadalmi mozgásokra leegyszerűsítve alkalmazzák a marxista történelem-szemlélet értékrendszerét, ami kizárja a jelenkori világra és benne a mi társadalmunkra is vonatkozó jelenségek egész sorának megértését: azt, hogy a szocializmus először a fejletlen agrárországokban, nem pedig az iparilag fejlett nyugati államokban győzött; hogy (Afrikában) olyan országok jöttek létre, amelyek közvetlenül a törzsi szervezeten alapulnak, de megannyi szocialista vonás jellemzi őket; a jelenkori nemzetté válást; a bürokratizmusnak és technokratizmusnak a szocializmusban való megszületését; hogy némely szocialista országok konfrontálódnak egymással, ugyanakkor egész sor kapitalista országgal intenzíven együttműködnek a gazdaság, a tudomány, a közművelődés megannyi területén; a tőkés országok munkásosztályán belüli radikális forradalmi megmozdulások hiányát és e munkásosztályok megosztottságát; a munkásoknak a kapitalista vállalatok igazgatásában való részvételét stb.

Más esetekben a történelmi fejlődés marxista tételait önmagukért való témákként adják elő, jelszavak formájában, hogy azután folytassák az események, a személyek és dátumok pusztá („objektív”) kronológiai és geopolitikai felsorolását, sokszor még az új tények ismerete nélkül is. A történelem-oktatás így a történelemből kirekesztett események sokaságára korlátozódik. Olyan egyének formálódnak ennek következményeképpen, akik „tudják”, de nem értik a történelmet.”

Ljubo Sparavalo a Tudományosság elve a történelem tanításában című előadásában egész sor példával illusztrálta a történelemoktatásban jelentkező szemantikusi eljárást és annak káros következményét, a történelemmel szembeni averziót a diákok soraiban. „Abból a marxista feltevésből kiindulva például, hogy a kapitalizmus bukása elkerülhetetlen, hogy a munkásosztály ezt a rendet lerombolja és megteremti a szocialista társadalmat — az oktatásban rendszerint a legkisebb történelmi eseményt is egyenesen kötjük ehhez az elméleti feltevéshez, ami rendszerint mint egyetlen magyarázat szolgál. Ha gyakran így teszünk, ha mindent így magyarázunk, akkor ez sémává, frázissá válik, s a tanuló gondolkodásában nem válthat ki semmilyen erőfeszítést, csupán egy kis találékonyságot követel tőle, hogy megértse, mit kíván tőle a tanár, s hogy a jegyért ezt ugyezen el is mondja.” Sparavalo természetesen nem csak bírálta az eddigi történelemtanítás fogyatékoságait, hanem utalt arra is, hogy mit kell tenni hogy ez a tanítás minőségileg jobb legyen. Tömören ezt így foglalta össze: „A történelmi események és történelmi ellentmondások kritikai elemzésével, összehasonlításával és általánosításával fejlődik a tanulóknál a gondolkodási képesség, a kölcsönös belső összefüggések megfigyelésével észreveszik a különbségeket a látszat és lényeg között, megtanulják levonni a történelmi tanulságokat és alkalmazni a történelmi tudást. Érzéseik a haladó erők oldalán lesznek, a múltra és a mára vonatkozóan is. Ezen az alapon és ilyen módon a tanulók is megalkothatják elképzeléseiket a jövőről, kommunista meggyőződést szerezhetnek, erkölcsi orientációt, egészséges eszmei álláspontot és politikai nézeteket.”

A történelemtanítás igen felelősségteljes feladata, hogy fejlessze az egyenrangúságot, a kölcsönös megértés és segítség szellemét Jugoszlávia népei és nemzetiségei között, a testvériség és egység, a proletár nemzetköziség és a népek közötti közeledés eszméjét ápolja. Hogyan igyekezett a történelemtanításunk az elmúlt negyedszázad alatt ezt a célt megvalósítani, arra Milutin Perović és Gaál György mutattak rá közös előadásukban. Hogy a nemes cél

megközelítése nem is volt olyan könnyű, hogy mennyi buktatón, nehézségen át kellett azt megvalósítani, kiderült ebből az előadásból, valamint az is, hogy ma többféle módon igyekeznek ezt a célt elérni. Szlovénia, Horvátország és Macedónia gyakorlata ezen a téren bizonyos újszerű megoldásokat nyújt: elsősorban náluk a saját történelmük iránti érdeklődés jut túlsúlyba, s ehhez az anyaghoz kapcsolják azután a Jugoszlávia többi népeire vonatkozó adatokat, különös hangsúlyt helyezve a jugoszláv közösséghez való tartozás érzésének fejlesztésére. Szerbia, Bosznia és Hercegovina tanterveiben pedig az a törekvés nyilvánul meg, hogy Jugoszlávia népeinek történelme arányosan legyen képviselve.

Perović és Gaál előadása kitért a nemzetiségek történelmének oktatására is. Fontos fordulópontot jelentett ezen a téren a Szerb Oktatásügyi Tanács elvbeli döntése 1961-ben, mely szerint a nemzetiségek nyelvén működő iskolákban a Szerb Köztársaságban érvényes történelem programokat ki kell egészíteni a nemzetiségek történelmével, amely az adott nemzetiség történelmének legfontosabb eseményeit kell hogy felölelje. Ez a felfogás komoly haladást jelentett a nemzetiségi iskolák történelemoktatásában, kifejezte öngazgatási társadalmunk további demokratizálódását, a nemzeti egyenjogúság további elmélyítését, és azt a dilemmát, hogy a nemzetiségi iskolákban kell-e egyáltalán nemzetiségi történelmet tanítani, véglegesen pozitív módon megoldotta. Azonban nehézség még bőven akad. Főleg azért, mert nagyon nehéz a csökkentett óraszám keretei között kielégítő módon megoldani azt a követelményt, hogy a diákok helyes képet kapjanak Jugoszlávia hat köztársaságának, illetve négy népének és számos nemzetiségének történetéről, valamint a világ történelmi eseményeinek főbb kérdéseiről. Nehéz ez annál is inkább, mert sem nálunk, sem másutt még nem tisztázódott a nemzetiségi és az általános történelem közti mennyiségi és minőségi viszony kérdése az oktatásban, pedig csak a helyes arány kialakításával lehet biztosítani azt, hogy a diákok megértsék, hogy társadalmunk az emberi társadalom történelmi fejlődésének egy része; csak így lehetne biztosítani a tanulók helyes marxista világnézeti és internacionalista nevelését.

Nehézséget okoz az internacionalista nevelés céljainak megvalósításában az a tény is, hogy a jugoszláv népek és nemzetiségek történelmének egyes jelentősebb eseményeit különféleképpen értékelte a polgári történettudomány, és hogy még ma is vannak eltérő nézetek, értékelések bizonyos kérdések körül. Vonatkozik ez elsősorban azokra a történelmi eseményekre, amelyek a jugoszláv népek és nemzetiségek közös múltjában különféle következményekkel jártak ezekre a népekre nézve, mint például az 1848-as forradalom, az 1876/78-as háborúk, a berlini kongresszus, a balkáni háborúk, stb.

A symposionon elhangzott beszámolók ezen a téren is egész sor értékes gondolatot, friss állásfoglalást tartalmaztak. Hadd ragadjunk ki csak egyénhánynat: „A szocializmus nem szünteti meg a nemzeteket; a szocializmussal nincs ellentétben, ha hangsúlyozzuk a történelmi múlt sajátosságait, és ápoljuk az egyes népek kultúrájának, nyelvének és szokásainak jellegzetességeit.” . . . „Probléma akkor keletkezik, ha saját nemzetünk jellegzetességeit, mint abszolút legjobbakat tüntetjük fel, és ha rá akarjuk őket erőszakolni más nemzetekre, hogy ha saját nemzetünk történelmi érdemei közé soroljuk azt a kizsákmányolást is, amelyet „a mi” uralkodóházaink és uralkodó osztályaink a többi nép kárára folytattak, hogy ha (szándékosan) megfeledezünk arról, hogy a másik nemzet becsmérést és jogfosztottságot mindenkor a saját

nemzetünkön belül végbement gazdasági, politikai és egyéb elidegenedés előzte meg.” . . .

„Anélkül, hogy elhanyagolnánk az összes olyan fontos sajátosságokat és demokratikus vívmányokat, amelyek fokozott önállóságot és felelősséget követelnek minden nemzettől és köztársaságtól a művelődési politika irányításában, s anélkül, hogy a jugoszlávság nevében megrövidítenénk bármit, ami nemzeti. Nagyobb egységet kellene teremtenünk a történelemoktatásban egész Jugoszláviában. Olyan egységet, amely a társadalmi fejlődésből indul ki és táplálkozik, amely az emberi szabadságjog óhajlásán és az érte való fáradhatatlan küzdelmen alapszik”.

Dr. Andrej Mitrović a történelmi tudat kialakításáról szóló előadásában azt igyekezett kimutatni, hogyan viszonyul a történelem gondolkodásfejlésztése az értelmi nevelés általános feladatához, mi teszi a gondolkodást történelmivé, milyen eljárásokat, módszereket kíván és alakít ki a történelmi ismeretanyag elsajátítása. Előadásában világosan rámutatott arra a vitathatatlan tényre, hogy a gondolkodásra való nevelés társadalmi és politikai kérdés, hogy a haladó társadalmak nagy súlyt helyeztek a gondolkodás fejlesztésére, a konzervatív és reakciós rendszerek pedig igyekeztek megfeledezni róla. Így két irány, két gyakorlat alakult ki, a progresszív „amely arra törekedett, hogy az igazságot felfedezze, megtudja, felfogja”, valamint a reakciós, dogmatikus és fasiszta totalitáris rendszerekre jellemző gyakorlat, „amely azt állította, hogy ez, vagy az az igazság”. A történelmet az első irány kell hogy áthassa, ha szabad, racionális és alkotóképes egyéniségeket akarunk nevelni, mert ez a módszer a gondolkodásra nevelés módszere, a második pedig annak elfojtását szolgálja. Sajnos a harmincas években egyre jobban tért hódított Európában, és nálunk is a második irányzat, és mindmáig is találkozunk visszahúzó, káros hatásával történelemoktatásunkban. A sematikus történelemtanítás, a dogmatizáló „álmarxista” tanítási gyakorlat formájában jelentkezik ez.

Dr. Čedomir Popov a történelemtanítás koncepcióiról beszélt a jugoszláv egyetemeken, rámutatva arra, hogy az eltérések itt még nagyobbak, mint az iskolákban, kiemelve annak szükségességét, hogy szorosabb együttműködés jöjjön létre az egyetemeink között.

A tisztán módszertani kérdéseket taglaló előadások a tanulói aktivitás kérdését tisztázták a történelem órán (Olga Salcer), a helyes osztályozás (Željka Kargačin), és a szépirodalom felhasználásának módszerét a történelemoktatásban (Vojo Kuševski és Damjan Lepčeski). Az audio-vizuális hatások módszertani alkalmazásáról Dr. Hrvoje Matković beszélt, Dr. Lazar Rakić pedig a számos jugoszláv folyóiratban szétszórt, nehezen fellelhető módszertani cikkek szép áttekintésével tette lehetővé, hogy azok közhasznúvá váljanak, és tanítási gyakorlatunkat gazdagítsák, a tanárok állandó módszertani továbbképzését szolgálják.

Ha röviden akarnánk összegezni a symposion módszertani üzenetét, ez csak egy lehetne: nincs csodatevő módszer, mert a modern pedagógia is ellentmond minden előregyártott sémának. Korszerűen csak az a tanár tanít, aki maximálisan alkalmazkodik a sajátos pedagógiai helyzetből következő lehetőségekhez (az adott konkrét tananyag sajátja, a tanár szakmai és módszertani tudása, a rendelkezésére álló eszközök, az osztály összetétele, előismeretei, stb), konzervatív, maradi, és korszerűtlen az a tanár, aki tanítási gyakorlatát egy, vagy néhány módszer és eljárás sablonjának keretei közé szorítja, akár ráillik ez a keret az adott pedagógiai helyzetre, akár nem.